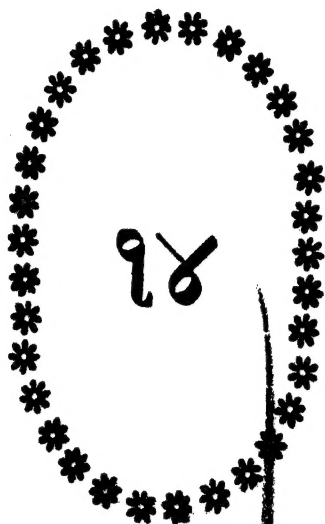

ગાંધીજીના સાહિત્યના ભાણ
પ્રકાશક : ચૌકસ

કચુંબર

પ્રગટકતા

ગાંધીજીના સાહિત્ય મંદિર

૧૮૦, કાળાપાટી

સુરત

૨૩૮-૭૩

કેમલ ૦-૩-૦]

[૧૯૨૮]

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૩૮૭૫

બિ

ભેટ

આશિષ અને બહાલ સાથે

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૮૭૫ ચર્મીક

પુસ્તકનું નામ કુચુંબર

વિષય ૬- : ૬

૧૯૪૯ સંવત ૧૯૮૪ ના ચરમા પ્રકરણ

સવાદિયાં પાળકોને

આલાં પાળકો, તમને ખાઈ ખાડું ખાવાનો
મહુ થોખ છે, નહિ જાડ ? તો જાઓ, તમારે
માટે એ કચુંબર તૈયાર કરી છે.

આ કચુંબર તમને મણી જાવશે એવી માગી
ખાતરી છે. એમાં કેળાંનો રાજ્યો સ્વાદ છે,
કાચી કેરીનો આટો સ્વાદ છે, કચરખનો હાંતનો
ખટાવે તેવો સ્વાદ છે, સફરજનો મીઠો સ્વાદ
છે, જમડખની લહેજત છે; એમાં મીઠું નાંખ્યું
છે, મરી નાંખ્યાં છે, છડ મલાવાળ્યું છે, આ-
દાની કચરો મધુ તાંખી છે, લીલી હળદ પચ
ચોડી ચોડી ઉમેરી છે; મચ્છાં મધુ જવાતસ તો
હોમજ ને ?

તમે આ કચુંબર ખાઓ, ને તમને તે કેવી
લાગે છે તે મને લખી જણાવો.

તમારો

જડખર બીમાલા

બાળકોના વડીલોને

ગુજરાતમાં બાળ સાહિત્ય હવે ઠેર ઠેર પ્રગટવા લાગ્યું છે. પરંતુ બાળ સાહિત્ય એટલે હજી સુધી તો માત્ર પરીઓની અને જાદુઈ વાતો એવોજ કંઈક અર્થ થતો બાળ્યો છે. માંડીવ બાલોદાનમાલાએ એ દૃષ્ટિ બિન્દુ નથી રાખ્યું. તેમાં બહુલ ને નીલમ જેવી રૂપ કથાઓ સાથે બીજા ને જય બજરંગ જેવાં ચરિત્ર પણ પ્રગટ થયાં છે. તોફાની ટીપુડો જેવી પ્રાણીજીવનની કથા બહાર પડી છે, બીરબલનો બન્ધુ જેવી આતુર્યકથાને સ્થાન અપાયું છે, બાળવિહાર દ્વારા વિજ્ઞાનનો રસ પણ ફેળવવા પ્રયત્ન થયો છે. હવે આ ક્યુંબર પીરસીએ છીએ. એમાં ઇતિહાસ છે ને ભૂગોળ છે, ગણિત છે ને ફિઝરગર્ટન છે; બાબાનું જ્ઞાન છે, ગમત છે, વિજ્ઞાન છે; મોજ છે, મઝા છે, બધું છે. ગુજરાતના બાળસાહિત્યમાં આ એક નવીજ વસ્તુ છે એમ માનીએ છીએ. અભ્યાસ બાળકને કંટાળા રૂપ ન બનતાં રસમયો બને, શોખની વસ્તુ બને એવી કંઈક અસર આ ચોપડી પાડે તો એને સાર્થક માનીશું.

બાલોદાનમાલાને આપના તરફથી પૂરતું ઉત્તેજન આપશે અને તમારા બાળકોના જીવનમાં રસ પૂરશે એવી આશા સાથે વિરમીએ છીએ.

નરવર વીમાવાળા

હંધરલાલ વીમાવાળા

ક
ચું
બ
ર

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર

ગાંડીવ અઠવાડિક

હર રવિવારે પ્રગટ થાય છે.
તેમાં આખા ગુજરાતની ખ-
બરો, નોંધો, રમુજ અને સા-
હિત્યની ચર્ચા પ્રગટ થાય છે.
લવાજમ પો. ખર્ચ સાથે રૂ. ૩).

ગાંડીવ છાપખાનું

ગયા પાંચ વરસની કારકીર્દિમાં
આ છાપખાનાએ શુદ્ધ અને
સ્વચ્છ છાપકામ કરવા માટે
અજબ ખ્યાતિ મેળવી છે.

ગાંડીવ સાહિત્ય

મંદિરના આ વિભાગમાં તમામ
ઉત્તમ લેખકોનાં વખણાયલાં
પુસ્તકો તેમજ નિર્દોષ, રસીલી
અને બોધક કૃતિઓ મળી
શકે છે. લ્હાણી કરવા લાયક
ચોપડીઓ માટે ત્યાંજ લખો

સરનામું: ૧૮૦, કેળાંપીઠ મુરત.

મુરત આવો, ત્યારે
જરૂર ગુલાકાત લેશો.

કાંદો કેવો હોય ?

નાના સરખા ગોરધનદાસ
લુગડાં પહેરે સો પચાસ

હાથીને પગે તાળાં મારો

હાથી ધમધમ ચાલે
પાતાળ પાણી હાલે
પાતાળ પાણી કાળાં
હાથીને પગે તાળાં

આવું રમશો ?

જશુ, ભજુ, રજુ, તારા ને ચંચળ બધાં જશુને ઘેર
લેગાં થયાં. જશુ કહે: આજે આપણે એક નવી રમત ર-
મીએ. એટલે તારા પૂછે: શેની ?

જગુ બોલ્યો: ભુઓ હું આ ઝોરડામાં રહું છું. તમે બધાં બહાર ચાલ્યા જાઓ. તે પહેલાં આ ઝોરડામાં શું શું છે તે ધારીને જોઈ લો. ને ચાલ રાખો. તમે બહાર જશો એટલે બારણાં બંધ કરી, ઝોરડામાંની ગમે તે એક ચીજ લઈને હું આ ભેડેની ઝોરડીમાં સંતાડી દઈશ. પછી તમને અંદર બોલાવીશ. મેં શું સંતાડ્યું છે તે જે સૌથી પહેલું કહે તે જીત્યો કહેવાય. પછી તે અંદર રહેશે અને હું બહાર આવીશ. અને તે વસ્તુ સંતાડશે. એમ વારે વારે આપણે રમીશું. કેમ ? તમને તે ગમશે ?

રસુ કહે: હા, હા, બાઈ ! એમાં તો બહુ મજા પડશે.

જગુ બોલ્યો: ચાલો ત્યારે, આપણે રમીએ.

પછી બધાં રમવા મંડી પડ્યા.

તમે આ પ્રમાણે રમજો. બહુ મજા પડશે.

બળદ અને ટેબલ

ડીકુ: નટુ, હું પૂછું તે કહેશે ?

નટુ: પૂછ, જોઈ.

ડીકુ: બળદ ને ટેબલ બંને એક સરખાં કેમ ?

નટુ: ઓહોહો ? એમાં શું પૂછ્યું ? બંનેને ચાર પગ છે તેથી. હવે તું કહે જોઈ. કયા ગામમાં ને ચહેરામાં કંઈ ફેર નથી ?

ડીકુ: સુરત.

વાંક એટલે શું ?

વાંક=ગુન્હો.

વાંક=વાંકું હોય તે, ખાંચ.

વાંક=એક જાતનું ધરણું.

કોણી પાસે પહોંચાય છે તે.

શોધી કાઢો ?

સાચી વાત મને નહિ કહો ?

એ વાક્યમાંથી એક આંકડો, છોકરાઓનાં એ નામ અને એક દેશનું નામ એમ ચાર વસ્તુ શોધી કાઢો.

ભુગોળની રમત

રમનારા સાત કે આઠ જોડાઓ. એક કાગળનો દડો બનાવવો, અને ફાવ નક્કી કરી એક જણને આપવો. તેણે તે દડો લઈ રમનારામાંથી ગમે તે એકને મારવો અને મારતાં મારતાં તરત ગમે તે એક દેશનું નામ દેવું. એ પરથી જેને દડો વાગે તેણે તે દેશની નદી અથવા શહેર અથવા પર્વત અથવા સરોવરનું નામ તરત દેવું જોડાઓ. તે કે નહિ તો હાર્યો કહેવાય ને રમતમાંથી ખાતલ થાય. જે તરત નામ દે તો પછી દડો તેના હાથમાં આવે અને તે એ રીતેજ મારે. ફાખલા તરીકે રમણે બાનુને દડો માર્યો ને મારતાં બાલ્યો: નેપાળ.

ભાનુએ તરત બોલવું જોઈએ: ખટમન્ડુ.

પછી ભાનુ હડો ફેંકતાં બોલે: આસામ.

જેને હડો વાગે તે બોલે: બ્રહ્મપુત્રા.

(આવી રીતે, જે દેશનું નામ કે ત્યાં થતી વસ્તુનું નામ હેવું એવી ચરતથી પણ રમાય. હાખલા તરીકે સવાલ: ખંભાત. જવાબ: સુતરફેણી. સવાલ: સુરત જવાબ: બરફી. વગેરે. આજ રમત ઉધી રીતે પણ રમાય. સવાલ: જલેખી. જવાબ: વડોદરા. સવાલ: હીરા. જવાબ: ગોવળકેંડા.)

દિલગીર ક્યારે થવું

પણ તે કહિ ગુસ્સે થઈ બોલે
વિપત તને પડશે વણ તોલે
તો પછી દિલગીર થાવું ક્યારે
કાલે કાલે ભાઈ કાલે !

છાપરે છાપરે

છાપરે છાપરે મગ વેરાયા ?
એ શું ? વરસાદ
છાપરે છાપરે પાથરણાં પથરાયા ?
એ શું ? તડકો.

ઉભા ને આડા

કા ત ર

ત પા સ

ર સ ના

રસના એટલે જીભ.

તમને પુરસદ મળે ત્યારે આવા નવા પાંચ બનાવજો.

ક્યાંથી શું મંગાવશો ?

પટોળાં પાટણથી મંગાવવાં

ભરતકામ સુરતથી વસાવવું

ખડખુયાં અમદાવાદથી આવે છે

સુતરફેણી ખંભાતની સારી

મગફળીનો પાક દાહોદમાં ઘણો

થાપડા ભાવનગરના વખણાય છે

સોપારી માંગરોળનાં મળનાં

રખરના ઉપયોગ

રખરથી લખેલું ભુંસાય

રખરના દડા બને

રખરના પુકકાં થાય

રખરના પૈંડા બનાવાય

રખરથી વિજળી દૂર ભાગે

રખરનો પાક આફ્રિકામાં ઘણો છે.

જાનના ભાઈ ભગો

આ રમત બહુ સારી છે. જ્યારે હથ બાર છોકરા રમવામાં હોય ત્યારે તો ઘણીજ મજા આવે છે. બધાએ ગોળાકારમાં ઉભા રહેવું અને એક જણને હાવ આપવાનું નકકી કરીને વચ્ચે ઉભો રાખવો. તેની આંખે પાટા બાંધવા જોઈએ. પછી રમત શરૂ થાય. એટલે પાટાવાળો વચ્ચે ઉભો રહે અને છોકરાઓ ચકકરમાં ફરવા માંડે. પછી હાવ લેનાર આંગળી કરીને ખૂમ પાડે, કે: જાનના ભાઈ ભગો ! એટલે જેના તરફ આંગળી કરી હોય તેણે ચકકરની વચ્ચે આવવું પડે અને પેલો હાવ લેનાર પકડી શકે નહિ એવી રીતે ચકકરમાં ને ચકકરમાં ખસતા રહેવું અને પકડાઈ જાય તો ઉભા રહેવું. પછી હાવ લેનારે (જગાએ) તેના શરીર પર હાથ ફેરવીને તેનું 'ખડું' નામ કહેવું જોઈએ. તે 'ખડું' નામ કહી શકે તો તેના પાટા છોડી નાંખવા. અને પકડાઈ જાય છોકરો પાટા બાંધાવી જાય અને. આ પ્રમાણે રમત ચાલુ ને ચાલુ રહી શકે છે અને તેમાં ઘણીજ મજા આવે છે.

ક, મ અને ભ

કાકાએ કાકીને કહ્યું: કબાટમાંથી કેરી, કમરખ, કાંદા કાઢી કચુંખર કરો.

મેના માશીએ મળુર મારફતે મલમમાં મે-

જવવા માખણ મંગાવ્યું.

ભલાં ભાભીએ ભાનુને ભાવથી ભાગાકાર ભણાવ્યા.

દ, ત, અને રનાં આવાં વાક્ય તમે બનાવવાની મહેનત કરજો.

સાત સળીની મઝા

એક ચોરસને ચાર બાજુ હોય. જે ચોરસને આઠ બાજુ હોય. તમારે સાત દિવાસળીઓ તમારા મિત્રને આપવી અને કહેવું: બોલ આ સાત સળી વતી જે ચોરસ તું બનાવી શકશે ?

દોસ્ત વિચારમાં પડશે, કે એમ કેવી રીતે બને ? જે ચોરસ બનાવવા માટે તો આઠ સળીજ જોઈએ.

તે વેળા તમે એક બાજુ બંનેમાં સામાન્ય સળી બાજુમાં બતાવેલા ચિત્ર પ્રમાણે જે ચોરસ બનાવીને

બતાવજો.

જરા ગમ્મત

નાનુ: બોલ, મનુ, હું પૂછું તે કહેશે ?

મનુ: પૂછ.

નાનુ: નદી ઝાડના જેવી કેમ હોય ?

મનુ: બંનેને મૂળ હોય છે તેથી. હવે તું કહે. કયું

સ્ટેશન ચામડીના રોગવાળું છે ?

નાનું: હાહર, કેમકે દરાજનું ખીબું નામ હાહર છે.

એક યુક્તિ

એકથી નવ સુધીના આંકડાનો સરવાળો કરો.
કેટલા આવ્યા ? ૪૫

નવને દશે ગુણો ને બે વડે ભાગો. ૪૫ આવશે.
બંને રકમ સરખી છે.

એકથી ચોવીસ સુધીના આંકડાનો સરવાળો કરો.
કેટલા આવે છે ?

ચોવીસને પચીસે ગુણો અને બે વડે ભાગો.

બંને રકમ સરખી છે. કોઈ પણ રકમ માટે આ
રીતે કરી જોજો. ખરું પડશે.

કેયડાની રીત

એક જણે થોડાં બોર વેચાતા દીધા. રસ્તે તેનો ભાઈ
મળ્યો. અડધાં તેને આપી દીધાં. આગળ ચાલતાં તેની
બહેન મળી. જેટલાં રહ્યાં હતાં, તેટલામાંના અડધાં તેને
આપ્યાં. વળી આગળ ચાલ્યો. એટલે તેનો ભત્રીજો મળ્યો.
બાકી હતાં તેમાંના અડધાં તેને આપ્યા. છેવટે ઘેર પહોંચ્યો.
ત્યારે તેની પાસે બેજ બોર હતાં અને પોતે એકે ખાધું
નહોતું; તો ખરીદતી વેળા બોર કેટલાં ?

આવા હાખલા કરવાની રીત આ છે: હાખલો છેલ્લેથી

ગણવો. એની પાસે જે ધોર રહ્યાં. ભત્રીજાને અડધા આખ્યા ને અડધા ખાકી રહેલા તે જે. એટલે ભત્રીજો મળ્યો તે વેળા ચાર હતા. પછી તે તો ખડેનને આપતાં આપતાં વધેલાં અડધા હતા. એટલે ખડેનને ભાગે ચાર આવેલાં ને કુલ આઠ હતા. એજ રીતે ભાઈ મળ્યો તે વેળા બીજા આઠ હતા. તે તેને અડધા તરીકે આપી દીધેલા. આમ કુલ સોળ ખરીદ કીધાં હતાં.

આ જાતનો દરેક દાખલો આમ ઉંધી રીતે કરવો.

કવિતા કોણ લખી ?

ભલો દેશ મારો, ભલી ભોમ મારી
મને પ્રાણથી નિત્ય છે એજ ખ્યારી
આ જે લીટીનો ખનાવનાર કોણ ?

બદ્ધ દોરી

એક દોરી લઈને તેને અડધે ભાગે લાલ અને અડધે ભાગે ભૂરી રંગો. પછી એક ખાલી ફીરકી (દોરાની) લેવી. દોરાના ખંને છેડા તેના વચલા કાણામાંથી સામસામા પસાર કરો અને બહાર નીકળે એટલે તેને ગાંઠી દો. હવે તમારો બદ્ધ શરૂ થશે. દોરીની ગાંઠવાળો ભાગ હાથમાં રાખો ને નીચેનો ભાગ પગમાં ભેરવો. પછી ફીરકીને બીજા હાથ વડે ઉંચેથી નીચે ને નીચેથી ઉંચે સરકાવો એટલે લાલ દોરો ભૂરો ખની જતો અને ભૂરો દોરો લાલ ખની જતો દેખાશે.

રમુલ રમત

આ રમતમાં ગમે તેટલા છોકરા છોકરી ચાલશે. ચાર પાંચ હોય ત્યાં સુધી સારું. જેમ વધારે હોય તેમ વધારે મજા.

હરેકના હાથમાં ફેરો કાગળ ને સીસાપેન જોઈએ. મુખ્ય દાવ લેનાર પાંચ મથાળાં લખાવે. જેમકે-દેશ, પુલ નામ, ફળ. જાનવર.

દેશ	પુલ	નામ	ફળ	જાનવર

આ પ્રમાણે મથાળાં બધાયે લખી લેવાનાં. પછી દાવ લેનાર ગમે તે એક અક્ષર બોલે. તે અક્ષરથી શરૂ થતાં તે તે વસ્તુનાં નામ તે તે મથાળા નીચે હરેકે લખવાનાં. જેમકે તે મ બોલે તો દેશના મથાળા નીચે મોરોક્કો, પુલના મથાળા નીચે મોગરો, નામના મથાળા નીચે મોહન, ફળના મથાળા નીચે મરવો, પ્રાણીના મથાળાં નીચે મગર એ પ્રમાણે લખાય. તે ક બોલે તો દેશના મથાળાં નીચે કેનેડા, પુલમાં કેસુડાં, નામમાં કેથવ, ફળમાં કમરખ ને પ્રાણીમાં કાબર કે કાગડો લખી શકાય.

આ પ્રમાણે હસ અક્ષરો બોલવાનો રિવાજ કરવો. અને હરેક માટે એકેક મિનિટ જોટલો વખત આપવો.

દશ મિનિટને અંતે જેણે સૌથી વધારે નામ લખ્યાં હોય તે જીત્યું ગણાય અને બીજાઓને લખાવવાનો હક મેળવે.

વર વહુનાં ફળ

કયાં વરવહુનાં નામ ફળોએ ચોરી લીધાં છે? રામ સીતાનાં. રામફળ તમે ખાધાં છે? સીતાફળ તો ખાધાંજ હશે.

કહેવત કંઈ?

- (૧) હિનચ આં નેચ સા
- (૨) જ ધુનીજ ધુ લેટ પોનેરચો
- (૩) ભરાસક તારકૂડેત હિન
- (૪) આ બ પ જ સ નમા હિન
હિ ન જ ન માસ ઘમે
- (૫) મરે જુરેકાકા કમતેક

આ પાંચ કહેવતોના અક્ષરો ઉલટપાલટ થઈ ગયા છે તે બરાબર ક્રમ વાર ગોઠવી કહેવત શોધી કાઢો. શોધ્યા પછી જવાબ છેલ્લે પાને જોજો. શોધતા પહેલાં જોઇ લેવાનું આગસ કરશો નહિ.

શબ્દચોરસ

મ ગ જ	ર ત ન
ગ ર મ	ત રા ક
જ મ જી	ન ક લ

અ સ ર

ટે બ લ

સ લા મ

બ ગા ડ

ર મ ત

લ ડ ત

આવા શબ્દચારસો તમે ગમત, ફરાક, વજન, ખા-
રક વગેરેના બનાવો. ઘણી મઝા પડશે.

રંગનું જાદુ

લાલ પીળો ને વાદળી ત્રણ રંગમાંથી જાદા જાદા બીજા રંગ બને છે. હવે પીળામાં ઘોળો ઉમેરીએ તો ઝાંખો પીળો થાય એ સૌ જાણે છે. તમારે થોડા મિત્રોને ભેગાં કરી કહેવું. હું રંગનું જાદુ કરું છું. તેમને એક વાડકીમાં પીળી ભુકી ને બીજામાં ઘોળી ભુકી બતાવવી. પછી બંને ભેગાં કરવાં. એટલે બધી ભુકી લાલ લાલ થઈ જશે અને નહુ, રમુ, ચીમન, કાન્તિ બધા અજાયબી પામશે.

આવું કરવા માટે પીળા રંગને બદલે બારીક દળેલી હળધર લેવી અને ઘોળા રંગને બદલે બારીક ઘુટેલો સંચોરો લેવો. એ બંનેને ભેગાં કરવાથી લાલ લાલ થઈ જશે. આ લાલ વસ્તુ તે કંકુ છે.

શબ્દોની કિંમત

આપણી બાપામાં ૨ બગડા જેવો છે. ૫ પાંચડા જેવો છે, ૯ સવા નવ જેવો છે, ૩ સવા ચાર જેવો છે. આવી રીતે આપણે આ અક્ષરોમાંથી બનેલા શબ્દોની આંક-

ઠામાં રકમ બનાવી શકીએ. જેમકે:

પાપ એટલે સવા દશ થાય
મામ એટલે પોણાનવ થાય
રમ એટલે સવા છ થાય
મમરા એટલે પોણા અગિયાર થાય
રામ એટલે સાડા છ થાય
લાલ એટલે પોણી ઓગણીશ થાય
મલમ એટલે પોણા અઠાર થાય

આવા બીજા શબ્દો શોધી કાઢો. અને પછી તેની આંકડા રકમ કહી માંડોમાંડે તે શબ્દ શોધી કાઢવાના સવાલ પૂછો.

અક્ષર ફેરણીની રમત

દાવ લેનારે એક શબ્દ આપવો. બીજા રમનારાઓએ વારા ફરતી તે શબ્દમાં એકેક અક્ષર ફેરવતા જવો. એવી રીતે કે એક વાર ફેરવાયલો અક્ષર બીજી વાર ફેરવાય નહિ અને ફેરવેલો અક્ષર મૂકવાથી જે શબ્દ બને તે આખો, અર્થવાળો શબ્દ હોવો જોઈએ. જેમકે:

મનુ દાવ લે છે. મનુ બોલ્યો: હું આકાશ શબ્દ બોલું છું.

એટલે બાનુ કહેશે: હું શ ને બદલે ર મૂકું છું:
આકાર.

તનમુખ કહેશે: હું કા ને બદલે ચા મૂકું છું: આચાર.

છેલ્લે ચીમન કહેશે: હું આ ને બદલે વિ મૂકું છું:
વિચાર. આ પ્રમાણે શબ્દના બધા અક્ષરો ફેરવાઈ ગયા.
અને આકાશમાંથી વિચાર ઉત્પન્ન થયો. એ મુજબ નીચેના
નમૂના જુઓ:

ચાલા ક	ક મળ
ક લા ક	ક મ ર
ક લા સ	ક દ ર
ક પા સ	ચા દ ર

સીતાજીનો ચોટલો હોજો

પંડોળની પોળમાં
પંદર પગથીયાં
પંદર ચઢવાં
પંદર ઉતરવાં
જઈ મહાદેવનાં
દર્શન કરવાં
મહાદેવ પછાડી ચોટલો
હોજ્યો સીતાજીનો ચોટલો.

પાનાંનો એક ખેલ

પાનાની એક કેટમાં ખાવન પત્તાં આવે છે. તેમાંથી
એકજ રંગનાં (એટલે કયાં તો કાળી કે ચોકટ, કે લાલ કે
પુલ્કેશ્વરનાં) તેર પાનાં લેવાં. આ પાનાંઓને એવી રીતે ગોઠ-

વવાનાં છે કે તેની ચત્તી ઢગલી ગોઠવ્યા પછી છેક હિપહું પાનું છેલ્લે ગોઠવીએ એટલે એકકો આવે. તે કાઢી લઈ ખીભું છેક નીચે મૂકીએ એટલે દુરી આવે. તે લઈ ખાભુએ મૂકી પાછું એક પાનું છેલ્લે ગોઠવીએ એટલે તીરી (તીંગી) આવે. તે કાઢી લઈને વળી ઉપરનું પાનું છેલ્લે નાંખીએ એટલે ચોગો આવે. આમ ઠેઠ સુધી કરતાં કમવાર પંજો છગો, અઠો, નવો, દસો, ગુલામ, રાણી ને બાદશાહ એકેક પાનાને આંતરેથી નીકળ્યાં જાય. કુલ પાનાં તેર જ હોય. એકે વસ્તુ નહિ.

તમે આમ ગોઠવવા પ્રયત્ન કરી જોજો. જવાબ છેલ્લે પાને જુઓ.

જનાવરોના દેશ

શાહમુગ આફ્રિકામાં થાય છે.

કાંગારૂ આસ્ટ્રેલિયામાં થાય છે.

ચમરી ગાય હિમાલય પર રહે છે.

ઉંટ મારવાડમાં ધણા હોય છે.

બળદ કડીના વખણાય છે.

ફળ અને શાક

કયાં ફળમાં ને ખ્યાલામાં કંઈ ફેર નથી ?

જમરૂખ કેમકે તે જામફળ છે. (જામ=ખાલો.)

કચું શાક શરીરે પહેરવામાં વપરાય છે ?

ચોળી.

પાસ એટલે શું?

પાસ=અસર (પાસ લાગવો તે)

પાસ=પરીક્ષામાં પસાર

પાસ=પાસે (કવિતામાં વપરાય)

પાસ=ટિકીટ (ધણુંખર્ચ મફતની)

જલદી બોલી જુઓ

નીચેનાં વાક્યો જેમ અને તેમ ઝડપથી બોલવાનો પ્રયત્ન કરજો. કંઈ ને કંઈ ભૂલ થયા વિના રહેશેજ નહિ.

સુપડામાં સાનીવાની વાની મેલી સાની ખાઉં
તાડ ઉપર કાગ બેઠો ઉતર કાગ તાડ ખાઉં

આ રમત રમજો

આઠ દશ જણા રમનારા લેગા થાય પછી બે જણાને દાવ લેવા માટે નક્કી કરવા. બંને જણાએ એક નાકે જઈ મનમાં એક ધંધો નક્કી કરવો. અને તે ધંધાને લગતી એક વસ્તુ મનમાં ધારવી. પછી ખીજાઓ પાસે જઈ કહેવું કે: ગાંધી હુંટાયો (અથવા મોદી હુંટાયો, સરૈયો હુંટાયો, સુખડીયો હુંટાયો, પસ્તાગીયો હુંટાયો વગેરે) ઠાણ કેટલા લે છે ?

રમનારાઓ પોતપોતાની શક્તિ પ્રમાણે હું બે લઉં છું, હું ચાર લઉં છું એમ કહે છે. પછી પોતાની સંખ્યા પ્રમાણે તે ધંધાને લગતી વસ્તુઓનાં નામ દેવાનાં, એવી

રીતે કે પેલાનું ધારેલું નામ ન આવતું જોઈએ.

ધારેલું નામ જેનામાં બોલતાં આવી જાય તે પકડાયો કહેવાય ને બાબુએ બેસે. આમ પકડાયા વગર જે સૌથી વધારે નામ બોલ્યો હોય તે હવે પછી દાવ લેવા જાય. દાખલા તરીકે:

કાન્તિ, શાન્તિ, રમણ, નવીન, બાબુ, બાલુ ને હીરો એટલા રમે છે. શરૂમાં કાન્તિ ને હીરો દાવ લેવા ગયા ને પસ્તાગીયો લુટાયો એમ નક્કી કરી મનમાં કોળીનું નામ ધાર્યું. ને પછી બધા પાસે આવીને બોલ્યા: કાછીયો લુટાયો. કોણ કેટલા લે છે?

શાન્તિ કહે: ચાર, રમણ કહે: પાંચ, નવીન કહે: બે, બાબુ કહે: એક ને બાલુ કહે: ત્રણ. પછી શાન્તિ બોલવા માંડે: રતાળુ, તુરીયાં સુરણ ને ચીલડાં.

રમણ કહે: કંટોળા, કારેલાં, ભીંડાં, ચુવાર, આદુ

નવીન કહે: કાંઠા ને ચોળી.

બાબુ કહે: કોળી—(બાબુ પકડાઈ ગયો ને બાતલ થયો.)

પછી રમણ ને હીરો દાવ લેવા જાય. આમ રમત ચાલુ રાખશે તો ઘણી મજા પડશે.

કરોળીયા વિષે

કરોળીયા તું પૂણું કળાધર
જુક્તિએ શી રચતો બળ

માખી મચ્છરને લલચાવી
 થઈ બેસે તું તેનો કાળ
 લાખ તણા તું તાર બનાવી
 આડાં અવળાં ગૂંથે ગૂંઢ
 વણાટ તેનો એવો ખારીક
 માણસ વણકર થાતો મૂઢ.

ગણિતનો ચમત્કાર

$$૯ = ૯$$

$$૧૮ = ૧+૮ = ૯$$

$$૨૭ = ૨+૭ = ૯$$

$$૩૬ = ૩+૬ = ૯$$

$$૪૫ = ૪+૫ = ૯$$

$$૫૪ = ૫+૪ = ૯$$

$$૬૩ = ૬+૩ = ૯$$

$$૮૧ = ૮+૧ = ૯$$

$$૯૦ = ૯+૦ = ૯$$

$$૯ \times ૧૯ = ૧૭૧ = ૧+૭+૧ = ૯$$

$$૯ \times ૧૧૨ = ૧૦૦૮ = ૧+૦+૦+૮ = ૯.$$

ટુંકમાં નવને કોઈ પણ રકમે શુદ્ધી જે આવે તેના
 આંકડાઓનો સરવાળો કરશે. તો આજ પ્રમાણે નવ
 આવશે.

ઇંગ્રેજી શબ્દો

કોટ ઇંગ્રેજી શબ્દ છે. કંગલો ગુજરાતી શબ્દ છે.
 પેન ઇંગ્રેજી શબ્દ છે. લેખણ ગુજરાતી શબ્દ છે.
 ટેબલ ઇંગ્રેજી શબ્દ છે. મેજ ગુજરાતી શબ્દ છે.
 સ્કુલ ઇંગ્રેજી શબ્દ છે. નિશાળ ગુજરાતી શબ્દ છે.
 કમીશન ઇંગ્રેજી શબ્દ છે. વળતર ગુજરાતી શબ્દ છે.

ઉપયોગી ચીજો

હરડે ખાવાથી હસ્ત સાફ આવે છે
 પીપર ખાવાથી ભૂખ વધારે લાગે છે
 સંચળ ખાવાથી વાયુ નાશ પામે છે
 ઘાણુનો ઉપયોગ બુદ્ધિ વધારે છે
 લવંગ કફનો નાશ કરે છે

ક્યાંથી જવાય ?

સિનોર જવા મીયાગામથી આગગાડી બહલાય.
 પેટલાહ જવા આણંદથી ગાડી બહલાય.
 લુણાવાડા જવાને ગોધરાથી ગાડી બહલાય.
 ખારડોલી જવાને સુરતથી ગાડી બહલાય.
 આમોહ જવાને ભરૂચથી ગાડી બહલાય.
 વઢવાણ જવા વીરમગામથી ગાડી બહલાય.

સિંધવ ક્યાં ક્યાં થાય છે ?

સિંધવ નીચેનાં સ્થળોએ ખૂબ થાય છે:

જેલમ અને સિંધુ નદીની વચ્ચે આવેલી મેયો ના-
મની ખાણોમાં.

ત્યાંથી ૭૦ માઇલ દૂર વારચા નામની ખાણોમાં.

ત્યાંથી સો માઇલ દૂર કાલાખાગની ખાણોમાં.

પેશાવર અને બન્નુની ખીણ વચ્ચેના પ્રદેશ-કેહાટમાં.

હિમાલયની પાસે.

ઔરંગઝેબ

રોજ પાંચ વાગે ઉઠી પ્રાર્થના તથા પૂજા કરતો.

સાડા સાત વાગે ખાનગી ફરિયાદોના ફેંસલા આપતો.

સાડા આઠ વાગે પોતાના સૂવાના ઓરડાના ઝરૂખામાં
ઉભો રહી બધાંને દર્શન આપતો.

સવા નવ વાગે દરબારમાં આવી બે કલાક બેસતો.

સવા અગિયાર વાગે અમલદારોને બોલાવી રાજકા-
જની ચર્ચા કરતો.

પછી જમતો અને થોડી વાર સૂતો.

બે વાગે ઇશ્વર પ્રાર્થના-ખાસ મસ્જિદમાં.

અઢી વાગે ખાનગી ઓરડામાં લખવા વાંચવાનું.

સાડા પાંચ વાગે ખાનગી દરબાર.

સાત વાગે ખાસ દરબાર તથા વજીરો સાથેની ચર્ચા.
તે નહિ હોય તો ધાર્મિક ચર્ચા. નાચ કે ગાયન કદિ નહિ.

પોણા આઠે કચેરી બરખાસ્ત.

આઠ વાગ્યા પછી વાંચવાનું અને ઉઠવાનું.

ધાણીની ગમ્મત

વાંકું ચૂકું લાકડું
 ને ઉપર બેઠો હાઉ
 મારું ઉખાણું ન છોડે
 તેનું નાક કરડી ખાઉં.

જવાબ: ધાંચીની ધાણી

કહો બેઠએ

કચું બનવર તોળવાના કામમાં આવે છે ?
 સિંહ; કેમકે તે શેર પણ કહેવાય છે.
 ખેડા જીલ્લાનું કચું ગામ સીઓને મળતું આવે છે ?
 નાર; કેમકે એ શબ્દનો અર્થ સી પણ થાય છે.
 કયા આંકડા વગર કોઈ પણ ઘરને ચાલતું નથી ?
 ખાર; કેમકે તેનો અર્થ ખારણું પણ થાય છે.

એક ગમ્મત

એક કાગળ લ્યો. હાથમાં પેન્સીલ રાખો. પછી તમારી આંખે પાટા બાંધો. ત્યાર બાદ કાગળ પર માણસના શરીરના જુદા જુદા ભાગો એક પછી એક છૂટા છૂટા ચીતરવાનો પ્રયત્ન કરો: જેમકે હાથ, પગ, માથું વગેરે. તે પતી રહે પછી તમારી આંખ ઉઘાડીને જુઓ એટલે તમારા પોતાના કામ પર તમનેજ ખડખડ હસવું આવશે.

ઉભો આડો સરવાળો

નીચે એક ત્રણખાનીઓ ચોરસ છે. તેના ઉભા ને આડા ખાનાઓના સરવાળા બધી બાબુથી પન્દર થાય છે. ૧ થી નવ સુધીના આંકડાઓજ ઉપયોગમાં લીધા છે તે ધ્યાન રાખીને જુઓ.

	૧૫		
	૧	૬	૮
૨	૫	૭	૩
	૯	૨	૪
	૧૫		

આ બીજું એવું છે જેનો સરવાળો ઉભો ને આડો એકવીસ થાય છે. પરન્તુ તેમાં ૨થી ૧૨ સુધીના આંકડાઓ પૂરા નથી; ૩ અને ૧૧ ખૂટે છે. આવા અક્ષર ચોરસો તમે ૧૧, ૩૧, ૫૧ માટે બનાવવા પ્રયત્ન કરજો.

	૨૧		
	૭	૧૨	૨
૨૧	૮	૪	૯
	૬	૫	૧૦
	૨૧		

ગવૈયાને શું નકામું—

હિંગ મરચું ને આમલી,
સોપારી ને તેલ;
જે ગાવાનો ખપ પડે તો,
પાંચે વસ્તુ મેલ.

યાદદાસ્ત

તમારી યાદશક્તિ કાચી છે ? ના રે ના. એવું કંઈજ નથી. જુઓ. નીચેના ચોવીશ શબ્દ તમે એકજ વાર વાંચી જાઓ. પછી ચોપડી બંધ કરી દો, અને બોલવા માંડો. તમે બધા શબ્દો જરા પણ ભૂલ વગર બોલી શકશો.

૧ મગજ	૯ માટલું	૧૭ હલેચું
૨ મગર	૧૦ ઘડો	૧૮ ખલાસી
૩ ગરમ	૧૧ ઢોરડું	૧૯ દરિયો
૪ રમણ	૧૨ કૂવો	૨૦ હડીઓ
૫ ગમન	૧૩ ટાંકું	૨૧ પત્રાળી
૬ ગમ્મત	૧૪ નદી	૨૨ લાડુ
૭ હિંમત	૧૫ તળાવ	૨૩ દુધપાક
૮ મતલબ	૧૬ હોડી	૨૪ બણ્યાં

જાણવા જોગ

આમોદના ચપ્પુ વખણાય છે
જામનગરની મિઠાઈ વખણાય છે

ઘોઘાના ગાંઠીયા વખણાય છે
 ભરૂચનો ગુંદરપાક વખણાય છે
 ઘોળકાનાં જમરખ બહુ વખણાય છે
 ચલાળાનાં દાડમ ઠેક વિલાયત જાય છે

ખાર એટલે

ખાર=મીઠું અને તેના જેવા ખારા તત્વો
 (ક્ષાર)

ખાર=વેરબુદ્ધિ, દ્વેષ

ખાર=મુંબઈ પાસે ગામનું નામ છે.

હારના અર્થ

હાર એટલે કુલની માળા

હાર એટલે લઢાઈમાં પરાજય

હાર એટલે ઓળ, પંગત

(હારબંધ ઉભા રહેવું તે)

ટકવાળા શબ્દો

છેલ્લે 'ટક' એ બે અક્ષરથી પૂરા થતા કેટલા શબ્દો
 તમને જડે છે? એક કાગળ પેન્સીલ લઈ લખવા બેસો.
 જુઓ, થોડાં આખ્યાં છે.

નાટક ચેટક અટક કટક

તમને શું ભાવે છે ?

અમલસાડમાં કેરો ઘણી થાય છે.

સુથમાં કેળાં ઘણાં થાય છે.

વસાઇમાં કેળાં ઘણાં થાય છે.

રાજકોટમાં તડબુચ ઘણાં થાય છે.

કુમસમાં ફાલસા સારા થાય છે.

અથાણું કેટલી જાતનાં ?

કેરીનું અથાણું થાય.

લીંબુનું અથાણું થાય.

ગુંદાનું અથાણું થાય.

વાંસનું અથાણું થાય.

બોરનું અથાણું થાય.

ગરમલનું અથાણું થાય.

ખારેકનું અથાણું થાય.

સુરણ અને બટાટાને રાઈ દહને તેનું
અથાણું કરી શકાય.

મુખ્ય ધર્મ કયા ?

ચીના લોકો બૌદ્ધ ધર્મ પાળે છે.

આરબ લોકો મુસલમાન ધર્મ પાળે છે.

ઈંગ્લેન્ડ લોકો ખ્રિસ્તી ધર્મ પાળે છે.

પારસી લોકો જરથોસ્તી ધર્મ પાળે છે.

એ ગામનું નામ શું ?

એક હવા ખાવાનું સ્થળ છે. તેના નામના ત્રણ અક્ષર છે. તેમાં છેલ્લો ને પહેલો મળી રસ્તો થાય છે. છેલ્લો ને વચ્ચેનો ખુશી બતાવે છે અને પહેલો ને ત્રીજો ને બીજો એક પછી એક ગોઠવીએ તો માલ વેચવાની એક બતની રીત જણાય છે. તો એ ગામ કયું ?

(જવાબ છેલ્લે પાને જુઓ)

એ શું ?

નહિ વાંસલો, નહિ વિંધણું
નહિ કારીગર સુતાર
અદ્ધર ધર ચણાવિયાં
રાજ ભોજ કરે વિચાર

એ શું ?.....સુગરીનો માળો.

બધા પક્ષીઓમાં સૌથી સરસ માળો ખાંધવાની કળા

સુગરીને આવડે છે.

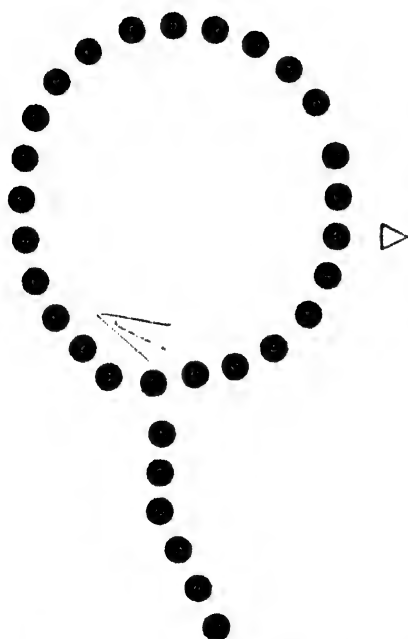
આ સાંભળ્યું છે ?

ખાટ ખટુકે, ખાટે કડાં
ખાટે બેઠાં બે જણાં
ભાંગે સોપારી ને ચાવે પાન
બે જણા વચ્ચે બાવીસ કાન
જવાબ=રાવણ ને મદોદરી.

ધૂમ્જરનો ખેલ

આ ખેલમાં ગમે તેટલાં ગમે તે પાનાં લેવાં અને તેને નીચેના એટલે પુંછડીયા તારાના આકારમાં ગોઠવવાં.
આ પ્રમાણે:

હવે તમારે લેગા થયેલા બાઈઓને કહેવું કે હું ખીબા ચોરડામાં બાઈ છું. તે દરમિયાન તમારા મનમાં ગમે તે આંકડો ધારો. આ આંકડો જેટલા પાનાં ગોઠવ્યાં હોય તેની સંખ્યાથી વધારે હોવો ન જોઈએ. જેમકે આકૃતિમાં એકત્રીસ પાનાં ગોઠવ્યાં છે તો એકત્રીસ સુધીનો ગમે તે આંકડો ધારી શકાય. અગિયાર, સાત, પાંચ, પચીસ ગમે તે.

પછી પુંછડાર્થી દરેક પાના પર ટકોરી મારતાં મારતાં ચકકરમાં બાણવાળી દિશાએ જવું. આંકડા જેટલી ટકોરી મરાઈ રહે એટલે છેલ્લી ટકોરીવાળા પાનાથી ઉધા ફરી પાછી તેટલીજ ટકોરી ચકકરમાં મારવી. (પુંછડામાં જવું નહિ) અને તે છેલ્લું પાનું જોઈ લેવું, તથા ચાઢ રાખવું. પછી મને બોલાવજો એટલે હું આવીને તેર ટકોરીઓ મારીશ. તે તેરમાં તમારું પાનું આવે છે કે કેમ તે તમારે મને કહેવું. એટલે હું તમને તે પાનું શું છે તે કહી આપીશ.

આ ખેલની ભુક્તિ એવી છે કે પુંછડીમાં જેટલા પાનાં હોય તેટલામું ટકોરીની દિશાથી ઉધી બાણનું પાનું ધુમકેતુ ગોઠવતી વખતે પહેલાંથી જોઈ લેવું. એકજ પાનું ન જોવું. બધાં જોવાનો ડાળ કરવો અને તે પાનું ચાઢ રાખવું. ધારનારો ગમે તે સંખ્યા મનમાં ધારશે પરંતુ તેની ટકોરીઓ પરથી પાનું તેજ આવશે. આકૃતિમાં તે પાના પાસે નિશાની કરેલી છે. પાનાં બદલ્યા શિવાય ખેલ બે વાર કરશો તો ચુકિત પકડાઈ જશે.

અન્ય શાહી

એક સાથુનો ટુકડો લ્યો. તેને જરા બીનો કરી તેના વડે એક કાગળ પર તમારું નામ લખો અથવા ગમે તે લખો. કાગળ ફેરોજ ફેખાશે. પછી તેને પાણીમાં બોળી આંખ સામે ધરો એટલે તે અક્ષરો ચોકખા ફેખાશે.

વિદ્વાયતના લોકોમાં એવો ધારો છે કે એપ્રિલ

મહિનાની પહેલી તારીખે ગમે તે માણસ ગમે તેની ગમે તેવી મશ્કરી કરી શકે. તે દિવસે મિત્રો આવી રીતે ગમે તેવું મશ્કરીનું લખાણ લખી એક બીજાને મોકલી આપે છે.

પાનની પટ્ટી લાલમલાલ

કોણે હિમાળો સેવિયો
કોણે સેવી આગ
કોણે કરવત મૂકાવીઉં
ને કઈ રાણીને કાજ ?

જવાબ

કાથે હિમાળો સેવિયો
ને ચુને સેવી આગ
સોપારીએ કરવત મૂકાવિયાં
રાણી નાગરવેલને કાજ

કાથો ખેરનાં ઝાડમાંથી થાય છે. ખેરનાં ઝાડ પહાડો પર અને ઠંડીમાંજ થાય છે.

પાણીની નીચે સાથીયા

એક થાળી લેવી. તેની અંદર સહેજ દીવેલ ચોપડી દેવું. પછી તે ઉપર રંગ વડે સાથીયો કે ગમે તે ચિત્ર પાડવું. થોડી વાર પછી તેના ઉપર ધીમે ધીમે ધીરી ધારે પાણી રેડો અને થાળી ભરી દો. સાચવીને પાણી રેડશે તો સાથીયો જરા પથ્થુ : ભુંસાયા વિના જેમનો તેમ રહેશે, અને દિવેલનો

પાસ દેખાશે નહિ એટલે જોનારાઓ અભયથી પામશે.

બાળકોએ શું વાંચવું?

બાળકો માટે ત્રણ માસિકો નીકળે છે. પૈસા ભરીએ તો તેના અંક દર મહિને મહિને આવે. તે ચોપાનીયાનાં નામ નીચે મુજબ છે.

બાળમિત્ર આણંદથી નીકળે છે.

બાળક ગોધરાથી નીકળે છે.

બાળજીવન વડોદરાથી નીકળે છે.

મોટા છોકરાઓ માટેનું કુમાર માસિક અમદાવાદથી નીકળે છે.

જવાબો

ચીમન, વામન, ચીન, સાત,....હજીરા....સત્તા એકઠો, નવો દૂરી, અઠો તીરી, ગુલામ ચોગ્ગો, નવો પંજો, બાદ-શાહ છગ્ગો. આ પ્રમાણેના ક્રમમાં તેર પાનાંને ગોઠવી દેવા. તે પછી એકેક પાનાને આંતરે કાઢ્યા જવાથી ઠેક સુધી ક્રમ જળવાઈ રહેશે. આવી રીતે બે પાનાંનો અને ત્રણ પાનાંનો આંતરો પણ બનાવી શકાય.

(૧) સાચને આંચ નહિ (૨) ચોરને પોટલે ધૂળની ધૂળ
(૩) બસતી કૂતરા કરડે નહિ (૪) આપ સમાન બળ નહિ,
મેઘ સમાન જળ નહિ (૫) કામ કરે તે કામજુ કરે.

સલામ આલેકુમ

